

Vilhelm Lorenzen: Vore Byer. Studier i Bybygning. IV og V. København 1957 og 1958.

Lektor, dr. phil. Vilhelm Lorenzen må betegnes som vor nestor indenfor studiet af danske mindesmærker. I 1907 var han med til at stifte Foreningen til gamle bygningers bevaring, og han var indtil 1948 dens flittige sekretær. Alene et blik på indholdsfortegnelsen til denne forenings skriftserie fra 1908 til 1957 giver et indtryk af dr. Lorenzens alsidighed som forfatter af kunsthistoriske afhandlinger. Dertil kommer hans publikationer andre steder. Ikke underligt, at han har følt trang til at give en syntese af sine mange års arbejde med bygningskunstens problemer. I »Vore Byer. Studier i Bybygning«, I—V (1536—1870), der er udkommet i årene 1947 til 1958, fremlægger dr. Lorenzen summen af sin viden om de danske byers bebyggelsesforhold fra middelalderens ophør til industrialismens gennembrud.

Hovedsynspunktet er allerede angivet i titlen, »Studier i Bybygning«. Det sidste ord er en nydannelse i dansk sprogbrug (findes end ikke i Nudansk Ordbog), og er dr. Lorenzens oversættelse af det franske »l'architecture urbaine«. Vilhelm Lorenzen er blevet inspireret af franskmændene Pierre Lavadan, hvis »L'histoire de l'urbanisme« og »La vie urbaine« danner udgangspunktet for dr. Lorenzens syn på bebyggelsesudviklingen i byområderne. Lavadan har introduceret et nyt begreb, en ny videnskab om man vil, *urbanisme*, der defineres som studiet af byernes betingelser, deres eksistentielle fremtræden og udvikling. Såvel historiske, geografiske, sociologiske, økonomiske, juridiske som kunstneriske analyser indgår i denne videnskab, hvis emne altså er byen betragtet som en totalitet. Centralt for urbanisme i den franske form er den vægt, der lægges på studiet af »l'architecture urbaine«, det som dr. Lorenzen kalder bybygning. Herved forstår han »syntesen af byplan i dens mere eller mindre skiftende udformning, og den til enhver tid eksisterende bebyggelse, som denne er blevet til på grundlag af byplanen« (Vore Byer, I, s. 7).

I 1957 og 1958 udkom bind IV og V af »Vore Byer«, der nu er afsluttet. Bind IV behandler perioden 1720—1814, hvor afviklingen af den senmiddelalderlige by videreførtes samtidig med, at de nye byidealer, enevældens, fortsat blev fastholdt. Bind V, 1814—1870, skildrer dels slutfacen i denne afviklingsproces, dels indledningen til opløsningen af enevældens byideal, der i det 19. århundrede kom under »forvandlingens lov«.

Ligesom i de foregående bind gennemfører dr. Lorenzen konsekvent *bybygningsmetoden* på byernes historie i det 18. og 19.

århundrede. Således følger han nøjagtig samme skema og disposition, nemlig: Forord. Indledning. I Bybestanden. II Forudsætninger for bybygning. III Bybygning, byplan og bebyggelse. IV Tidens bybygning i tidens perspektiv. Hvert hovedafsnit er atter delt op i en række kapitler, hvis overskrifter er så godt som identiske i de fem bind. Rent umiddelbart virker dr. Lorenzens metode og systematisering (den urbanistiske) klar og overskuelig. Men ved nærmere eftertanke forekommer det dog, at en sådan inddeling af stoffet over så langt et tidsrum må ægges til modsigelse. En indvending kunne der måske også rettes overfor dr. Lorenzens periodisering. Det er altid farligt i kulturhistorie at arbejde med fastafgrænsede tidsafsnit, ikke mindst når disse, som det jo oftest er tilfældet, er hentet fra den politiske historie.

Hovedindtrykket af udviklingen i det 18. århundrede er det mådehold, som det absolutistiske styre, selv da det var i zenit, viste overfor borgerne med hensyn til kravet om »regularitet og egalitet« i det private byggeri. Selv når det gjaldt genopførelser af bydele efter storbrande i København og provinsen, er det for en senere tid forbløffende at iagttage, hvor lidt der blev dikteret husejerne fra centraladministrationens eller magistratens side. Man nøjedes fortrinsvis med at beskæftige sig med husenes beliggenhed, gadelinje, højde etc. Derimod afholdt det offentlige sig fra at blande sig i, hvordan der skulle se ud bag facaderne. Hverken æstetiske eller hygiejniske hensyn var bestemmende for de udstedte bygge-regler. Det var udelukkende brandfaren, man havde for øje. Myndighederne syntes fuldtud klar over, at jo færre anordninger, der blev udfærdiget, des større var chancerne for at borgerne ville efterleve dem.

Det sidste bind behandler »byidealet under forvandlingens lov«. Med eller uden grund føles det i dette bind, som om det 19. århundrede ikke i samme omfang som tidligere perioder har dr. Lorenzens interesse. Han sympatiserer ikke med tendenserne i udviklingen i dette tidsrum. Hans karakteristisk af bybygningen fra 1814 til 1870 er også en værdidom. »I Danmark gik den gamle klassiske regulært betonedede, men tillige skønhedsdyrkende form for bybygning så temmelig i opløsning«. Man opgav retningslinjer, man hidtil havde fulgt, »med uorden som resultat«. Med harmoni og enhed (enevældens krav om regularitet og egalitet) var det slut, og »vore byer var kommet under forvandlingens lov« (s. 226—227). Uden at forklejne dr. Lorenzens arbejde, kan der i denne forbindelse være grund til at fremhæve arkitekt *Knud Millechs* solide og på dybtgående studier byggede værk,

»Danske Arkitekturstrømninger 1850—1950« (1951), hvor indholdet giver langt mere end titlen turde antyde, og hvor forståelsen for de økonomiske og sociale forholds samspil med og afspejling i bebyggelsen i by og på land synes større. Her forenes analyse og syntese på redeligste vis.

I et så stort anlagt værk som dr. Lorenzens er det kun naturligt, at man undervejs kunne ønske, at forfatteren havde inddraget supplerende stof og givet et mere nuanceret billede. Således forekommer det mig, at det ville have uddybet vor viden om de danske købstæders bybygning under enevælden, hvis dr. Lorenzen havde udnyttet arkivalisk materiale i større grad end tilfældet synes at være. Ligeledes ville det have været ønskeligt, om de nye bydannelser i det 19. århundrede, Esbjerg og Silkeborg, var blevet gjort til genstand for en mere detaljeret behandling. Den højst uregelmæssigt og ofte vildtvoksende forstadsbebyggelse til København, har næppe heller i tilstrækkelig grad haft dr. Lorenzens opmærksomhed. Selvsagt vil det altid overfor et sådant arbejde kunne indvendes, at forfatteren kunne have benyttet sig af arkivalisk materiale, hvor de trykte fremstillinger må være utilstrækkelige. Et krav er ufravigeligt for den, der vil skrive oversigtsværker: pligten til at kende speciallitteraturen.

I recensionen af bind I rejste *museumsinspektør dr. phil. Otto Norn* alvorlige indvendinger overfor dr. Lorenzens arbejde¹. Også efter læsningen af de følgende bind må man slutte sig til de principielle betragtninger i dr. Norns kritik: ingen sikker syntese lader sig fremsætte uden forudgående omhyggelig analyse. Men ser man bort fra denne anke, der her må forstås således, at tiden måske endnu ikke er moden til et værk af så omfattende karakter som det af dr. Lorenzen publicerede, så vækker »Vore Byer« beundring for den store arbejdsindsats, usvækkede interesse for og kærlighed til vore gamle bygninger, der ligger bag. Der er næppe tvivl om, at historikere fremover, ikke mindst forfattere til bymonografier, her vil kunne hente frugtbar inspiration. Men der vil også blive tale om revision, især på de punkter, hvor der hidtil ikke er foretaget fyldestgørende enkeltundersøgelser til slutninger af så vidtrækkende omfang. Dette vil formodentlig næppe forbløffe forfatteren, der selv har betonet »Vore Byer«s karakter af et oversigtsværk, der er udsprunget af

¹) Historisk tidsskrift 11 r. II, p. 222 ff. Jvf. Vilhelm Lorenzen, Om Byhistorie, Noter til en anmeldelse, samt dr. Norns svar (ibid. 11 r. III, p. 307—313). — Bind II og III er recenseret af museumsinspektør Victor Hermansen (ibid. 11 r. V, pp. 229—230).

hans »sædvanlige trang til at orientere (sine) landsmænd i den fylde af monumenter, vi har overtaget fra fortiden«. Vi, hans landsmænd, er taknemlige for dr. Lorenzens arbejde. Samtidig føler vi os dog også overbevist om rigtigheden af hans egen erfaring, at »slige værker . . . let vil kunne blive skydeskive for specialforskeres gloende pile«.

Kirsten-Elizabeth Jessen.
